

קיום מצות משלוח מנות בשמחה ובידידות

הקדמה

כמה לשלוח?

מה עדיף לשלוח?

החזרת משלוח מנות לשלוח

מי שולח ראשון?

הערות כלליות

סיכום

הקדמה

מצוות "משלוח מנות איש לרעהו" בפורים ראוי לקיימה בשמחה גדולה, ככל המצוות שיש הידור גדול בקיומן בשמחה, כמבואר ברמב"ם סוף הלכות סוכה, וכל שכן הוא במצוה המתקיימת בפורים שבו השמחה היא עיקר משמעותו של היום. חשוב גם לקיים מצוה זו מתוך רגשי ידידות וחיבה, כמודגש בפסוק "איש לרעהו"; יתר על כן, עיקר טעם המצוה לדעת ר"ש אלקבץ במנות הלוי (אסתר ט, יט; כב) הוא להרבות אחווה וקרבות בישראל, היפך דברי הצורר שאמר "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד".

דא עקא, שלעיתים דווקא סביב מצוה חביבה זו נוצרים מתחים וסיבוכים, ונמנה כאן את חלקם: כמה משלוחי מנות לשלוח? למי לשלוח ולמי לא? הרי בדרך כלל קשה לעמוד ברשימה הארוכה של ה"מחויבויות"! עד כמה להתחשב בעצם המשלוח ובהרכב המנות בכך שיינתן שמישהו ייפגע?² איזו רמה של מנות ראוי להכין? כמה

1 בספר "בעין יהודית" מאת הרב יוחנן דוד סלומון ח"ב עמ' 98-100 במאמר "עד מאה ועשרים", מובא תיאור סאטירי על משפחה שהרבתה כל כך במשלוחי מנות, בכמות ואיכות, עד שלא עמדה בנטל העצום של הטרחה והממון, ולבסוף לא מצאה לעצמה אפשרות אלא "לברוח" בפורים לקרובים בעיר אחרת... ושמעתי שיש בהחלט כמה וכמה משפחות שנוקטות "פתרון" זה כאילו מחוסר ברירה, וכדי בזיון וקצף.

2 אפשר לקבל רושם על מורכבות העניין מקריאת זיכרונות של בן עיירה יהודית במזרח אירופה לפני כמאה שנה (ש' לוי, בתוך מאמרו "ילדותי", בספר המועדים - פורים, הוצאת דביר, עמ' 140): "...מצווים היינו לעיין יפה במתנות שנתקבלו ולשקול ולמנות את המתנה שכנגד, כדי שלא לבייש ולא להעליב חס וחלילה. הגברים לא היו נותנים את דעתם על כל העניין הזה, אולם הנשים ראו בכך עניין חשוב מאוד, ונהגו בו בחשיבות. פעמים רבות קרה שעניין משלוח המנות הפך למריבה במשפחה. מצוה היא להשיב פנכה נאה במתנותיה מזו שקבלת. ואל תהא מצוה זו

להשקיע בזה בזמן, כסף וטירחה? האם עדיף לשלוח מספר מסוים של משלוחי מנות יקרים ומכובדים או מספר רב יותר של משלוחים פשוטים וצנועים? האם עדיף לשלוח מיני תבשיל או מיני מתיקה? מי שולח ראשון? האם ראוי או חובה להחזיר משלוח מנות למי ששלח לי - או שאין בכך חשיבות הלכתית? ועוד.

קיימת הרגשה שמצוה זו אינה ברורה כל כך בפרטיה המעשיים³. ננסה לברר את הדברים במאמר זה.

כמה לשלוח?

כתב הרמב"ם (הל' מגילה פ"ב הט"ו): "חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחברו, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מנות לאיש אחד. **וכל המרבה לשלוח לרעים משובח**".⁴ נראה שנכללים לדעתו שני עניינים בהידור מצות משלוח מנות, להרבות במנות ששולח, ולהרבות במספר האנשים שהוא שולח אליהם.

קלה בעיניך, שכן מועטים היו דברי המתיקה שאפשר היה לשלוח. זכורני שבשעה מאוחרת בערב התקינה אמי, שהייתה חרדה וזהירה מאוד בעניין זה של משלוח מנות, את הפנכה האחרונה למשלוח, ואמרה מתוך אהדת רוחה: "תודה לאל, זו היא הפנכה האחרונה, לא עשיתי עוולה לאיש, לא קיפחתי את מי שהוא במנתו, ונחה דעתם של כל הקרובים והידידים". וכל העניין כולו, שהתרגשות וחששות כל כך מרובים כרוכות היו בו, לא בא אלא בשל חתיכת עוגה, מעט דברי מתיקה, דובשניות אחדות ופרגיות מספר... אולם חשובים היו הדברים האלה חשיבות רבה על רקע חיי הדלות וקטנות-ההשגה בסביסלוביץ העיירה ובכל שאר עיירות ישראל, וקטנות אלה נדמו עלינו כגדולות. ולא הרי המתנה גופה כהרי צירופה וצירופי צירופיה: לשון מיוחדת נקנתה להם למיני מתיקה אלה ולצירופיהם, כלשון הפרחים אשר באספמיה. חתיכה קטנה יתרה של נופת, צירוף נאה ביותר של דברי מתיקה - פירושם חיבה יתרה, כבוד יתר, אהבה עמוקה ביותר. ואם נתקפחה המנה על הפנכה, קצת זלזול הורגש בה - נתקפחה הידידות והקירבה לירחים שלמים..."

3 ההתלבטות היא גם ברמה הציבורית: קיימים ישובים או קהילות שהחליטו ללכת לכיוון של הגרלה, ושלחת משלוח מנות אחד בלבד ע"י כל משפחה למשפחה אחת שעלתה בגורלה. האם זהו מנהג רצוי?

4 בהמשך דבריו כותב שם: "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה, שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים". דברי הרמב"ם האלו לא באו להפחית את ערך ההידור להרבות במשלוח מנות, אלא להגדיל יותר את ערך המרבה במתנות לאביונים. לכן גם הרוצה להרבות במתנות לאביונים ראוי שירבה קצת במשלוח מנות, ולא יסתפק במשלוח אחד.

בספר 'לקט יושר' לרבי יוסף ב"ר משה תלמיד מהרא"י בעל תרומת הדשן, מתואר מנהג קהילתו במצוה זו:⁵ "וזכורני, די ש מנהג באושטרייך שכל אחד שולח לכל הקהל חתיכת דג ויין בכלי, ולפעמים היה אחד משנה ושולח יין וצוקר או בשמים⁶ או דגים קטנים חיים בזכוכית מלא מים⁷. לסוף באו רוב הדגים בבית החזן והשמש ובביתם של העניים, כי הם לא שלחו לכל הקהל, וכל הקהל שלחו להם חתיכת דג ויין בכלי ומעות לפי השגת ידם". מתוך התיאור מבואר שאנשי הקהילה שלא היו עניים שלחו מנות לכל חבריהם אנשי הקהילה, אבל דברים קבועים פשוטים וזולים⁸. עוד משמע מדבריו שכל משפחה לא הכינה משלוחי מנות רבים, אלא המנהג היה להעביר לאחרים את משלוחי המנות שקיבלו. ריבוי משלוחי המנות לכל חברי הקהילה יכול להסביר גם את הזמן הארוך שבו הם היו טרודים במצוה זו לפי התיאור בשו"ת תרומת הדשן סי' קי, בהסברו מדוע נהגו להתחיל לאכול את סעודת פורים רק סמוך לערב: "ונראה טעם לדבר, משום דבארבעה עשר שחרית צריך שיהיו בקריאת מגילה, ואח"כ הוא טרוד ושולח מנות ומתנות לאביונים, ואין פנאי לאכול בסעודה בשמחה ובתענוג, ולכך קבעוה קדמונינו מקצתה בערב, ולהתחיל מבעוד יום".

מה עדיף לשלוח?

האם עדיף לשלוח מנות מאכל או מיני מתיקה? יתכן ששאלה זו תלויה בטעמים של מצות משלוח מנות, שאם כסברת תרומת הדשן סי' קיא שמשלוח המנות נועד לצורך סעודת פורים א"כ עדיף לשלוח מנות שאוכלים בסעודה⁹, ואם הטעם הוא כדברי הרלב"ג ובעל מנות הלוי (אסתר ט, יט) בשביל להרבות שמחה וידידות ניתן לקיים את המצוה גם במיני מתיקה.

כתוב בספר יוסף אומץ לרבי יוסף יוזפא האן נורלינגן, ראש הדיינים בפפד"מ

5 לקט יושר או"ח, מהד' מכון שלמה אומן עמ' שס (מהד' ישנה עמ' 158).

6 היינו "בשמים" [=תבלינים] שעומדים לתבשיל, כזנגביל וכדומה.

7 ראה במנהגי מהרי"ל עמ' תלא ובמ"ב סי' תרצה ס"ק כ האם חייבים לשלוח דווקא מנות מבושלות, ועכ"פ צריך בבשר שיהיה שחוט. לדעת המחמירים אין יוצאים בדגים חיים מפני שאינם נחשבים 'מנות', אך כאן יתכן שכבר יצאו ידי חובת דין משלוח מנות ורק הוסיפו מינים אחרים. ועוד אפ"ל שבגלל שדג לא חסר שחיטה אלא רק המתה בעלמא הוא נחשב כשחוט, ולכונ"ע יוצאים בו ידי חובת 'מנה' גם בעודו חי.

8 דגים ודאי היו מצויים במקומם.

9 "נראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדינא" (שם). וביאר כוונת הדברים בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קצו): "כדי שיהיה הרווחה לבעלי שמחות, אולי לא יספיק לו סעודתו הרי חברו מסייעו. וי"ל אפילו אית ליה טובא מ"מ תיקנו כך שלא לבייש מי שאין לו, כבסוף מסכת תענית".

(סימן תתרטט): "ויקיים מצות משלוח מנות ביום לפחות פעם אחת שתי מנות חשובות מתבשילין, או כוס מלא יין ותבשיל אחד. ואחר שקיים המצוה כהלכתה במנות חשובות יוכל לעשות שחוק והיתול¹⁰ במינים ממינים שונים בעניין משלוח מנות, כדרך העולם". גם בספר כנסת הגדולה (או"ח סי' תרצה הגהות ב"י ס"ק י) ובספר מועד לכל חי (סי' לא סע' פב) מובא המנהג לשלוח מיני מתיקה.

אמנם במסכת מגילה (ז, ב) נמצא מעשה: "רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא ומלי כסא קמחא דאבשונא, אמר (ליה) אביי¹¹, השתא אמר מרי אי חקלאה מלכא ליהוי - דיקולא מצואריה לא נחית! הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפלפלתא אריכא, אמר אביי השתא אמר מר אנא שדרי ליה חוליא ואיהו שדר לי חורפא!" ועיי"ש ברש"י ובמפרשים. לכאורה ניתן ללמוד ממעשה זה שלושה פרטים:

- א. צריך לשלוח לפי מעמד השולח.
- ב. עדיף לשלוח מיני מתיקה, ולא דברים חריפים.
- ג. המחזיר משלוח מנות לא יחזיר פחות ממה שקיבל.

אבל נראה יותר שאי אפשר ללמוד כך מהמעשה, שהרי בפשטות אביי עדיין היה קטן כאשר רבה עשה אותו שליח למשלוח מנות¹², ולכן שלחו¹³, והוא עצמו וגם מרי בר מר לא חששו לחשותיו של אביי. וצ"ל שרבה ומרי סברו שמשלוח מנות צריך להיות מתוך ידידות ואהבה ועיין טובה ומתוך התרוממות לגודל יום הפורים, ושאינן נפקא מינה מה בדיוק שולחים ומקבלים.

ועוד אפשר לומר, שמשלוח מנות הוא "קיום מצוה", ולא ביטוי לרמת ההערכה של האחד כלפי השני. וכך כתב בספר לקט יושר¹⁴: "זוכרני, כשהביא לו¹⁵ אחד מנות בפורים, כשהשליח הלך לדרכו אמר לו תאמר לשולחך איני צריך 'להשיב לו שלום'".

10 במנות קטנות דרך שחוק (כת"י ב).

11 אע"פ שרש"י (לפנינו, ולא בכל הכת"י, ראה רש"י מגילה מהד' ביקורתית, אהרן ארנד) גרס כאן "ליה", בילק"ש אסתר רמז תתרטט אינו, וגם בהמשך כאן לגבי מרי כתוב רק "אמר אביי". א"כ יתכן שאביי אמר כך בליבו, ולא רצה "להוכיח" את גדולי ישראל.

12 וראה ברכות מח, ב שהובאו דברי אביי בקטנותו כשגדל אצל רבה. בכמה מקומות בש"ס המו"מ ביניהם בקטנותו, "ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי". לא ראיתי בספרים מי שעמד על נקודה זו בסוגיה שלנו, אבל הדברים נראים ברורים.

13 ולא כמי שכתב שמוכח מהסוגיה שמותר לשלוח גם תלמיד חכם למשלוח מנות מפני שהיא שליחות מצוה.

14 או"ח מהד' מכון שלמה אומן עמ' שנט (מהד' ישנה עמ' 158).

15 למהרא"י בעל תרוה"ד רבו של מחבר לקט יושר.

בשביל מנות פורים¹⁶, בלשון אשכנז 'מן דאנק ניט אם פורים'¹⁷. ונראה שהטעם לכך שאין מודים על המשלוח, אע"פ שבכל השנה יש בכך מידה טובה, כדי להראות שבפורים שולחים מנות בגלל המצוה שבדבר, ולא בגלל ידידות רגילה. ונראה שמהרא"י לשיטתו שהובאה לעיל שמטרת המצוה עבור הסעודה, אבל לסוברים שהטעם הוא בשביל להרבות ידידות יש ענין לומר תודה.

בכל אופן המעשה עם אביי הובא בגמרא כדי להראות שיש אנשים שמתרשמים מאיכות וכמות משלוח המנות שהם מקבלים בפורים¹⁸, אם כי רבים ללא ספק רואים את הדברים אחרת, ובכל אופן בוודאי שראוי להקפיד שלא להעליב. למעשה בכמה ראשונים¹⁹ נמצאת הקפדה על רמת המשלוח לפי כבוד המקבל או לפי כבוד הנותן²⁰, ובביאור הלכה סי' תרצה כתב שלכן "נכון להיזהר בזה לכתחילה". אמנם מסתבר שזהירות זו דייה במשלוח מנות אחד, ושאר המשלוחים שבאים רק להידור מצוה יכולים להיות ברמה פחותה. וכך כתבו תלמידיו של הגרש"ז אורבך זצ"ל²¹: "ורבנו היה מדבר בשבחם של המקפידים על כך לקיים המצוה כהלכתה וכהידורה ונותנים לבם להדר מתנתם, ולא הערך הכספי הוא העיקר אלא נתינת הדעת ושימת הלב ליקר ולחבב איש את רעהו, ואחד המרבה ואחר הממעט ובלבד שיכוון לבו כראוי, ופשיטא שאין להוציא הוצאות יתירות בכגון דא".

החזרת משלוח מנות לשולח

מנהג טוב וראוי הוא שאדם שקיבל משלוח מנות מחברו יחזיר לו אף הוא 'כגמולו'²².

16 יתכן שכוונתו הייתה לרמוז לו בכך שאדרבה הוא מודה לשולח בליבו, אלא שנהגו לא לומר תודה בפורים ולכן אינו אומר.

17 אין מודים בפורים (על משלוח המנות).

18 על הגר"ז זצ"ל מבריסק מסופר שהיה משתדל לפתוח את משלוח המנות שהיה מקבל, כדי לראות מה קיבל, וכך תגבר הידידות (קונטרס המועדים מתורת בריסק ח"א סי' תיז). ולא חשש כלל שמא יקפיד ליבו אם יראה משלוח לא כ"כ מכובד.

19 ראה הסברי רבינו חננאל והריטב"א על המעשה במגילה שם ברבי יהודה נשיאה ששלח משלוח לרבי אושעיא ומה ענה לו רבי אושעיא. וע"ע בספר "ימי משתה ושמחה" לרב יוסף פאק (ירושלים תשס"ו) עמ' רפג-רפד.

20 ועיין ראש יוסף מגילה ז, א שכתב "יראה שיעור משלוח מנות - כפי שיעור הראוי לכבד לחברו באותה העיר ד", ועיין ערוך השולחן סי' תרצה סע' טו דהשולחים חתיכות קטנות לא יצאו ידי חובתן. ובברכ"י ס"ק ד כתב בשם מהראנ"ח דעיקר המצוה שיהא המנות יקרות הערך ועריבות, עיי"ש (הליכות שלמה, צוין לקמן).

21 הליכות שלמה, פסקי הגרש"ז אורבך זצ"ל, עמ' שלו הערה 38.

22 אם אנשים היו מקפידים לפחות להחזיר משלוחי מנות ממי שקיבלו, לא היו קורים מצבים לא

במעשה במגילה (שם) רואים שמרי החזיר לרבה משלוח מנות, ונראה מכך שהיא הנהגה ראויה, אע"פ שאינה חובה²³. בספר "הלכות חג בחג" על פורים לרב קארפ שליט"א (עמ' קעד) ובספר "נטעי גבריא" על פורים לרב צינער שליט"א (עמ' שו) הביאו מקורות בספרי האחרונים שכך היה המנהג הפשוט בישראל. בספר קיקיון דיונה לרבי יונה תאומים על מסכת מגילה (ז, ב) כתב שכך היה המנהג בזמנו להחזיר משלוח למי ששלח לך, וכן כתב בפשטות מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה או"ח סי' רו "שחוזר המקבל ושולח לו בחזרה מנות". בספר "הליכות שלמה" (שם עמ' שלד) מובא שהגרש"ז אויערבך זצ"ל היה משתדל שיחזירו לכל שולח, עד שרבו השולחים אליו והרבנית כבר לא עמדה בזה.

אמנם פשוט שכל זה מדובר כשהחזרה נעשית מאליה, בלי סיכום מוקדם בין שניהם; אבל אם עשו על דעת זה²⁴ הרי זו "החלפה", כפי שמבואר במגילה שם: "אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי". הרמב"ם (הל' מגילה פ"ב ה"טו) כתב דין זה כמצב של דיעבד: "ואם אין לו - מחליף עם חברו, זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו"²⁵; ומשמע שאפשר לסמוך על זה רק בשעת הדחק, "אם אין לו".

מי שולח ראשון?

בספר גופי הלכות למהר"ש אלגזי (איזמיר ת"מ; דף קיז, ב) כתב שתחילה ישלח הגדול לקטן²⁶: "כי אף שמתורת דרך ארץ ומנהג העולם הקטן שולח תחילה מתנות לגדול, כאן תקנו כדי שיהיה שמחה יותר שישלח הגדול²⁷, שהוא 'איש לרעהו', כל 'איש' חשוב הוא²⁸, כדי שיהיה שמח הקטן". בספר "הלכות חג בחג" (הנ"ל עמ' קעב) הביא דבריו, וכתב טעם נוסף לכך: "ונראה עוד בפשיטות שאם הקטן היה שולח תחילה לגדול היו באין לידי קפיידא, לומר לא שלח זה אלי תחילה הואיל ומחזיק

נעימים של משפחות ששלחו משלוחי מנות ונפגעו מכך שכמעט לא שלחו להם.

23 לדברי מהרא"י בעל תרוה"ד שהובאו לעיל, שאין מודים בפורים, יתכן שיש בהחזרה מעט חסרון. וכבר הוער לעיל שכנראה הוא לשיטתו בטעם המצוה.

24 אבל לא דרך תנאי מפורש, שאז נראה כמקח, ראה שפת אמת מגילה שם והליכות שלמה פי"ט דבר הלכה אות יד.

25 ואכמ"ל בשיטת רש"י שם, וכבר האריכו האחרונים בביאור כוונתו.

26 "בלילה הכינותי לשלוח מנות לרעי, וביום נזדרזתי לשלוח תיכף אחר התפילה טרם יקדימוני הם" (הגאון האדר"ת זצ"ל, "נפש דוד").

27 תחילה (שו"ת צי"א ח"ח סי' יד אות ה).

28 ראה רש"י תחילת פרשת שלח.

עצמו לחשוב ממני. לכן תקנו שהגדול שולח לקטן תחילה, ואז לא יבוא לעולם לידי קפיידא, שיאמר דמה שלא שלח אלי מפני שמחשיב עצמו לקטן ממני, ולכן לא ראה עצמו ראוי לשלוח אלי תחילה"²⁹. וכעין זה אפשר לומר שהקטן חושש לשלוח ראשון לגדול ולהחשיבו ל"רעהו", ולכן הגדול ישלח לו תחילה ובזה הוא קובע שם "יָרְעוּת" על הקשרים ביניהם. ועוד אפשר לומר, שבפורים בו היה הנס ע"י זעקת כלל ישראל, "לך כנוס את כל היהודים", ראוי לנו לאחוז במידת אהבת ישראל ואחדות ישראל בביטול המעמדות המפרידים בדרך כלל בין גדול וקטן, בכך שהגדול שולח ראשון.

ועוד, שיש בהקדמת הגדול לקטן מידת ענווה, כעין המבואר בדרך החיים למהר"ל (אבות פ"ד מ"ד) לגבי הקדמת שלום לרעהו: "ודבר זה - ענוה להקדים לכל אדם שלום, ולא ימתין עד שייתן לו האחר שלום ואז יחזיר לו שלום, רק שיש לו להקדים לכל אדם שלום, וזה הוראה שאין אדם אחר שפל בעיניו, כי מי שבעיניו בני אדם שפלים לא ייתן שלום לאחרים, רק אם יקדימו שלום אליו אז הוא מחזיר שלום". בפורים במיוחד ראוי לנו לאחוז במידת מרדכי העניו³⁰ ואסתר הצנועה³¹. ואע"פ שלמעשה לא שמענו בזמננו שמקפידים בהנהגה זו לחשוב מי שולח ראשון ע"פ רמת החשיבות, מ"מ קיים זירוז בדבר כלפי הגדולים לא לחכות שישלחו להם תחילה - אלא להיפך להיות הראשונים.

הערות כלליות

אחרי שהובהר שמעיקר הדין מספיק משלוח מנות מכובד אחד, ומעבר לכך זו תוספת והידור מצוה, א"כ צריכים לעמוד על המשמר שלא יצא חומרו קולו.

לדעת בעל מנות הלוי מטרת המצוה להרבות ידידות בישראל. וגם לדעת בעל תרוה"ד שטעמה משלוח מנות לצורך הסעודה, ודאי שאסור שמשלוח המנות יקלקל את הידידות ואת שמחת הפורים. כדי למנוע סוגים שונים של צער וקפיידא³² כדאי שכל אדם וכל משפחה ישתדלו בפורים להתרומם לגודל היום וקדושתו, ומתוך כך

29 ואע"פ שלפי החשבון הזה א"כ אדרבה, אם ישלח לו תחילה מוכח שמחזיק עצמו גדול ממנו, מ"מ שמח בזה שקיבל ראשון.

30 "גדולה היא הענוה, שבה נתגדל מרדכי" (משנת רבי אליעזר, הו"ד גם במנורת המאור לר"י אלנקאוה, פרק ד, ענוה) עיי"ש. וראה בספר חומת אנך לרב החיד"א אסתר ו, כב. ובסליחות לתענית אסתר: "פיהו שאף בלבו עניו".

31 ראה מגילה יג, ב.

32 כגון: חשש שהמשלוח לא יהיה לפי רמת הנותן, או ההחזרה לא לפי מה שניתן, חשש שיהיו משפחות שיתנו הרבה ויקבלו מעט, קשה ואף בלתי אפשרי לשלוח ל"כולם", מישהו "מצפה" לקבל ונעלב, למה הוא לא שלח לי ראשון, וכהנה דברים חשובים או לא.

דברים קטנים לא יציקו ולא יתפשו מקום בנפש³³. לא צריכים להיות במתח מיותר בפורים, ומאידיך גם לא תזיק תשומת לב ומחשבה וזהירות של האנשים כלפי סביבותיהם.

והערה חשובה לסיום: טרדת המחשבה והעשייה הרבה לפני פורים בהכנת משלוחי המנות בהידור (הרבה מנות להרבה אנשים) עשויות לגרום לחדוות יצירה - אבל גם לעייפות ויגיעה, ואז עלולים להגיע לפורים (בעיקר הנשים עליהן רוב העול מוטל בדרך כלל) מותשים ולא מוכנים רוחנית, וחבל³⁴.

וכך תיאר הרב אהרן מרצבך שליט"א, רבו של קיבוץ שעלבים, בקובץ 'אורחות שעלבים' (קיבוץ שעלבים, ניסן תשע"ב) עמ' 29, את מהלך היום בקיבוץ: "משלוחי מנות נעשים בצורה נעימה וצנועה, בלי לחץ חברתי ובלי למדוד משלוחי מנות לפי גודלם וערכם. אין אווירה של מחויבות מלחיצה שאם פלוני שלח לי אני חייב להחזיר לו משלוח מנות באותו ערך, וכיו"ב". ובהערה שם פירט: "חשוב מאוד לשמור על הנורמה הזו ולא להיסחף. רבים מכירים את התהליך שקורה בעניין משלוחי מנות במקומות רבים: נוצר מצב שרבים שולחים משלוח מנות יקר מאוד, ולא נעים לא להחזיר, והדבר הופך למעמסה, ומטעמי נימוס חייבים לשלוח גם כשאינן בזה עניין או מצוה - כיון שהוא שלח לי משלוח מנות יקר אני לא יכול לשלוח פחות מזה. אחרי שהתופעה הזו כבר מתפתחת למצב בלתי אפשרי, מתעוררים לחשוב על פתרונות, ואז עולים רעיונות שונים: הגרלות של מספר משלוחים מצומצם לכל משפחה, הגבלת מחיר כל משלוח מנות, נתינה לצדקה לכבוד משפחה פלונית במקום משלוח מנות, וכיו"ב. כל קהילה מאמצת שיטה אחרת. בגדול, כל זה נובע מהסתבכות. הדרך הטובה היא הפשטות והצניעות בעניין זה. וכיון שדרך זו כבר קיימת אצלנו, ב"ה, היא יקרה מפז, וחשוב מאד לשמור עליה".

סיכום

מעיקר הדין די במשלוח מנות אחד, ובו שתי מנות לפחות. הידור מצוה הוא לשלוח ליותר אנשים, וכן נהגו ישראל. באושטרייך נהגו בשלהי תקופת הראשונים לשלוח לכל בני הקהילה משלוח מנות צנוע ואחיד. מעיקר הדין די בשתי מנות פשוטות

33 ידידי הרב מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א סיפר לי, שרבו הג"ר ישראל קליינר זצ"ל ראש ישיבת בית הכרם היה אומר, שלפני זמנים חשובים ועליונים, כמו למשל יום הבר מצוה שבו הקטן מתחייב במצוות, היצה"ר משתדל הרבה שהנער לא יצליח להשיג את מה שאפשר בזמן כזה, והוא מתאמץ להסיח את דעתו שיחשוב על המתנות שקיבל ועל מי שהגיע לשמחה או לא ועל התזמורת, העיקר שלא יחשוב על ההשגות והכוונות הראויות ליום גדול כזה... צריך גם לדון לכף זכות את האחרים, וכמובן תמיד טוב להתפלל על כך שהיום יעבור בשלום ובשמחה.

34 וכבר העירו כעין זה על הניקיונות המוגזמים לפני פסח שגורמים לבעיה דומה.

וזולות, אבל יש שציינו שראוי לשלוח לפי השולח והמקבל. נראה שמיני מאכלים ותבשילים עדיפים על מיני מתיקה וכדומה, אבל בתור תוספת על שתי המנות ועל משלוח המנות העיקרי ניתן לשלוח גם מיני מתיקה. קיימת הנהגה טובה שתחילה ישלח הגדול לקטן, וזוהי גם דרך ענווה, אך לא רבים נוהגים כך היום. ראוי להקפיד על מנהג ישראל להחזיר משלוחי מנות למי ששלחו לך, והיא מידה טובה שגם עשויה למנוע תקלות, אך אין בדבר חיוב הלכתי.

והכלל בכל זה, לקיים את המצוה החביבה הזאת בשמחה ובנחת, ברעות ובידידות, ושכל הפרטים ייגזרו מתוך כלל זה.

**אִסְפְּרָה שְׁמִי לְאַחִי. בְּתוֹךְ קֶהֱלֹ אֶהְלָלָהּ; יִרְאֵי ה' הִלְלֵוּהוּ. כֹּל זֶרַע יַעֲקֹב
פָּבְדוּהוּ, וְגוּרוֹ מִמֶּנּוּ כֹּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל: כִּי לֹא בָזָה וְלֹא שָׁמְזַן עֲנוֹת עֲנִי.
וְלֹא הִסְתִּיר פְּנָיו מִמֶּנּוּ, וּבִשְׂוֵעוֹ אֶלְיוֹ שָׁמַע: מֵאֲתֶךָ תִּהְלָתִי בְּקֶהֱלֹ רַב,
נְדָרֵי אֲשַׁלֵּם נְגִד יִרְאִיו: יֹאכְלוּ עֲנוּיִם וְיִשְׁבְּעוּ. יִהְלָסוּ ה' דְּרָשׁוּ, יְחִי
לְבַבְכֶם לְעַד:**

אספרה שמך לאחי כו'. במה שאמרו ז"ל (מגילה יד, א) למה אין אומרים הלל בפורים משום דקריאתה שהוא סיפור הנס היא הלילא, יאמר במה שאספרה שמך לאחי, הוא סיפור הנס, יחשב כאילו בתוך קהל אהללך. ואומרה 'אספרה' - כאילו אסתר בעצמה המספרת היא, כי המגילה נקראת על שמה, כמו שאמרו ז"ל (מגילה ז, א) שאמרה אסתר לחכמים כתבונני לדורות: יראי ה' הללוהו כו'. במקרא מגילה שהוא הלילא, כל זרע יעקב כבדוהו, בשמחה ומשתה ומשלוח מנות איש לרעהו, לבל יבצר איש ממשתה. וגורו ממנו כל זרע ישראל, לקיים מצוה זו כל זרע ישראל, שגם הדל יוכל לקיימה, שהוא לתת מתנות לאביונים שיהיה להם במה לשמוח. כי הלא הן הם אשר הצילו אתכם - כי לא בזה ולא שיקץ ענות עני, שהתענו שלושת ימים (אסתר ד, טז) עם היות שההסתר פנים לא היה מהם, כי לא חטא העני, שלא זימן אחרורש עניים ליהנות מסעודתו, וגם לא החשיבם נבוכדנאצר להכריחם להשתחוות לצלם, ועל כן בשוועו אליו מיד שמע, לכן יחוייב לתת להם מתנות: משיב עם בני ישראל ואומר, מאתך יתברך תהילתי, היא מקרא מגילה שהיא הלילא, בקהל רב, כי ברוח הקודש מאתך נאמרה. לכן גם כן נדרי אלה לאביונים אשלם נגד יראיו בתוך קהל, וגם שיאכלו עניים וישבעו, שאעשה להם משתה זולת המתנות, ולא יבושו עם היותם עניים. ויהיה המשתה שיהללו ה' דורשיו בו, שיתעסקו במשתה בדרוש אלוקים, שידברו בפרסום הנס אשר עשה ה', באופן כי שתי היצרים יחיו, כי גם האכילה תהיה לשמה, ויתענגו החומר והנפש. וזהו יחי לבבכם לעד, שתי הלבבות שהם שתי היצרים, הפך הגוים שאוכלים ושותים ופוחזים...

מתוך פירוש ר"מ אלשיך לתהילים פרק כב (למנצח על אילת השחר) פס' כג-כו